

KAPITTEL 12

GUNNARSRØD MYR – SPÅR AV MEDELTIDA AKTIVITET

Per Persson

C58009, Langangen, 20/1, Porsgrunn kommune, Telemark	
Askeladden-ID	129494
Høyde over havet	43
Utgravingsleder	Per Persson
Feltmannskap	1–2
Dagsverk i felt	29
Tidsrom	6.–7.6, 14.6., 20.6., 4.7., 27.7.–5.8., 9.–2.8., 16.8.–19.8. og 5.–6.9.2011
Metode	Maskinell sjakting og flateavdekking
Undersøkt areal	365 m ²
Funn	1
Datering	Middelalder

INLEDNING

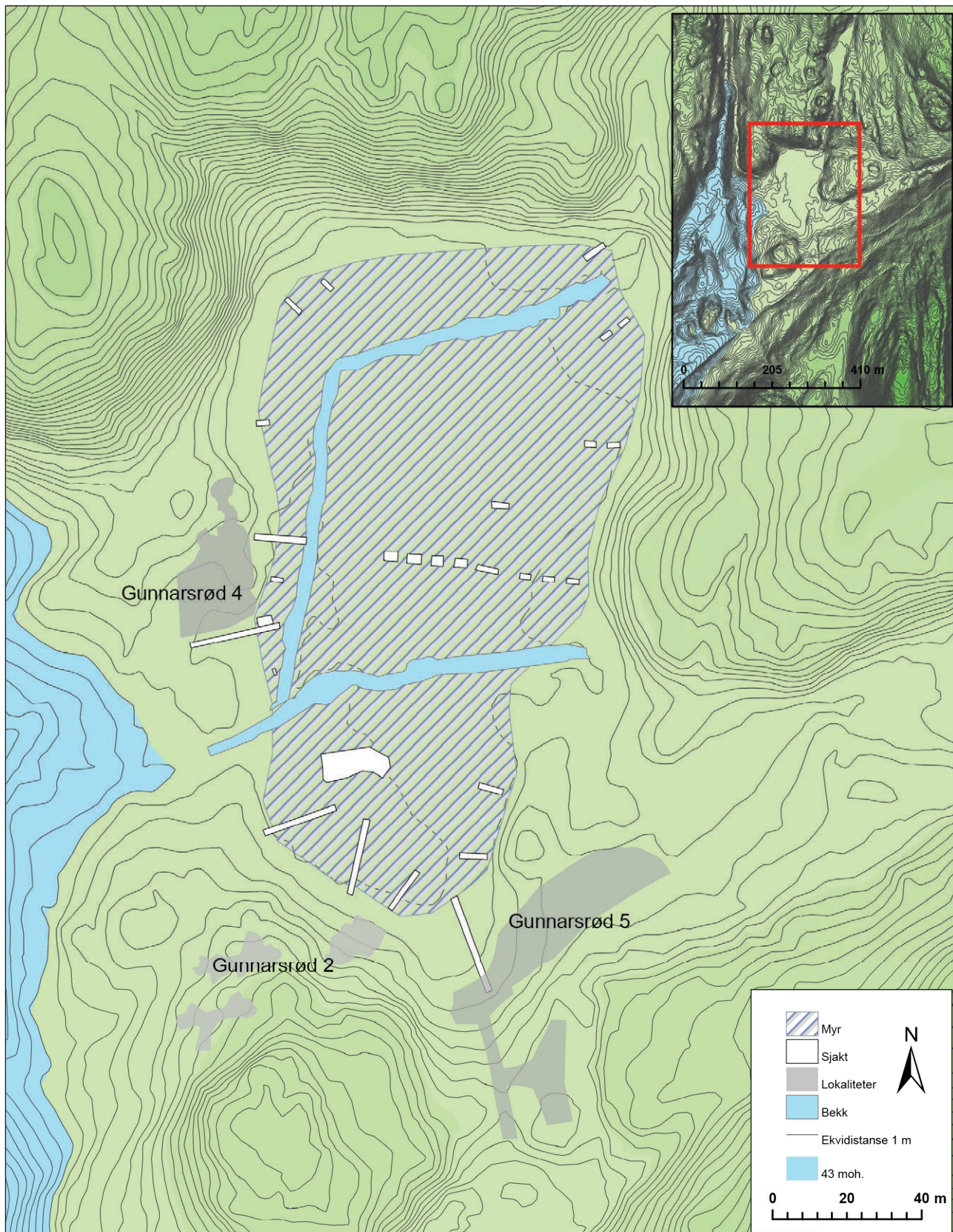
Vid registreringen 2009 grävde Telemark fylkeskommune sex schakt på Gunnarsrød myr. Schakten var grunda och bara det översta matjordslagret togs bort. I ett av dessa schakt påträffades en ansamling med trävirke i ett vått område. En del av detta hade huggspår. En C14-datering gjordes på hasselnötsskal som påträffats i anslutning till virket. Åldern bestämdes till ca. 1100 e.Kr., figur 12.7 och 12.9. Utifrån topografi och gamla vägar markerade på ØK-kartan, blev tolkningen att det rörde sig om en kavelbro (kavlebru). Denna registrerades som lokalitet 17 (Demuth 2009: 63–65). Inför vår undersökning gjordes ytterligare en datering. Dateringen gjordes på de yttersta årsringarna på det som tolkats som tillhugget plank och som samlats in vid fylkeskommunens registrering. Dateringen var identiskt med det som erhöles vid dateringen av hasselnötsskalen, figur 12.7.

Myren på Gunnarsrød ligger centralt i förhållande till många av de registrerade stenålderslokalerna. Det såg ut som en idealisk plats för att finna överlagrade välbevarade lager från stenålder. Stora förhoppningar var knutna till undersökningar i myren. Dessvärre blev resultatet helt negativt, inte ett enda

fynd påträffades trots relativt stora insatser. Undersökningen gav dock värdefull information om landskapets förändring genom stenålder.

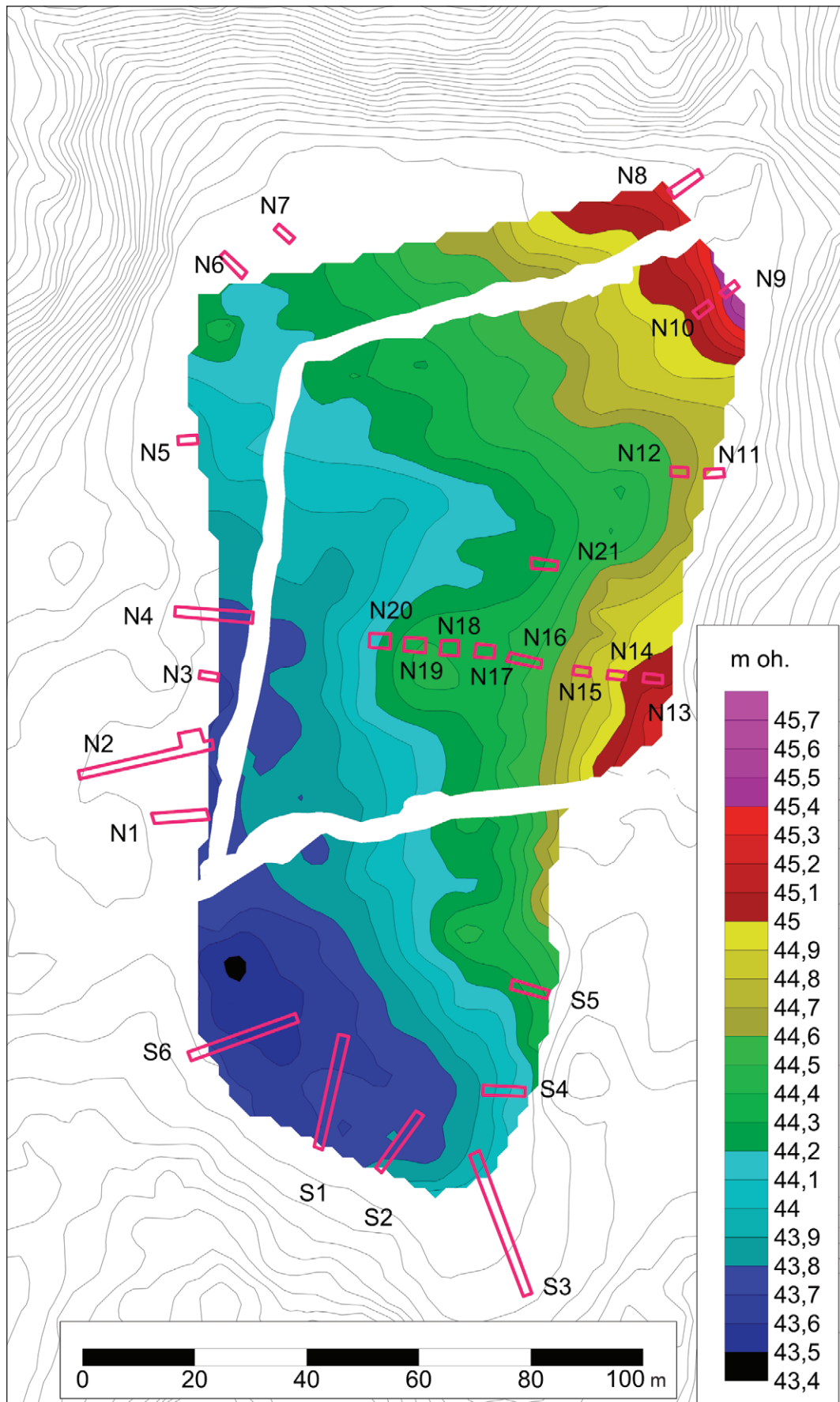
BESKRIVNING AV OMRÅDET

Gunnarsrøds myr är betesmark. Myren framträder som en plan yta, 100 meter i östvästlig och 180 meter i nordsydlig riktning, figur 12.1. Runt om, med undantag för ett parti mot väster, omges den plana ytan av brant terräng med mycket berg i dagern. Markytan framstår som helt plan men en noggrann inmätning med totalstation visar en höjdskillnad på 2 meter mellan högsta och lägsta punkten, figur 12.2. Jordlagren i markytan är huvudsakligen sand/grus. Det rinner två bäckar över ytan, de flyter samman i sydvästra delen och vidare nedöver över en brant terräng i väster. Bäckarna rinner i grävda diken. Dessa är mellan 0,5 och 1 meter djupa. Längs dikeskanterna ser man genomgående sand- och gruslager. Ingenstans varken i ytan eller i dikena, syns några torv- eller gyttjelager. I de lägsta partierna i västra delen av området står det vatten när det regnat. Vid grävning av maskinschakten framkom mängder av täckdiken som vittnar om att här har marken varit mycket fuktig.

Figur 12.1. Gunnarsrød myr, läge och undersökta enheter.

Figure 12.1. The marshland at Gunnarsrød, with excavated trenches.

Figur 12.2. Markytans höjd på Gunnarsrød myr, mätt med totalstation. Karta: Per Persson.
Figure 12.2. The surface level, meters over sea level were measured with total station.

Figur 12.3. Flygfoto över Gunnarsrød myr. Stenåldersboplatser runt myren är markerade med siffror (Gunnarsrød 2, 3, 4, 5, 6, 7 och 8).
Foto: Marius Jansen, Mikro-Tonic/Panorama Hardanger.

Figure 12.3. Aerial view of Gunnarsrød. The stone age excavating sites are marked by numbers.

När havet stod ca. 45 meter högre än idag var området en lagun med grunt vatten. Detta framstår som en mycket bra fiskeplats och även som ett område som varit väl skyddat mot väder och vind. Det finns flera mycket fina boplatslägen vid lagunen, framförallt för Gunnarsrød 4 och 5.

UNDERSÖKNINGEN AV ID: 129494

Telemark fylkeskommuns inmätning av ID: 129494 markerades i markytan innan det nya schaktet grävdes. Det gick relativt lätt att lokalisera schaktkanterna från registreringen och det låg duk över en del av det av fylkeskommunen framrensade trävirket. Runt ytan med trävirke grävdes ett dike och en pump placerades i detta, figur 12.6a. Härigenom kunde hela området hållas torrt. Trävirket grävdes fram med spade och omkretsen på de största stockarna inmättes med totalstation.

FYND OCH STRUKTURER

Vid maskingrävningen påträffades ett mycket rostigt järnföremål, ca. 8 cm långt. Det röntgades efter

utgrävningen av museets konserveringsavdelning. Det var rost rakt igenom och det gick inte att se något järnföremål under ytan. Detta var det enda fynd som togs tillvara. Det påträffades sammanlagt sex grankvistar som var avhuggna med yxa, figur 12.6b. Det påträffades också huggflis (mindre än 100 bitar). Inget av detta togs tillvara.

Förutom det liggande virket påträffades några stubbar. En del av timret härstammade uppenbart från träd som växt på platsen. Det syntes inga huggspår på något av det grövre timret. Inget tydde på att timret flyttats eller arrangerats av människor.

DATERING

Dateringen baseras på de två C14-dateringarna, figur 12.7 och 12.9. Den ena är gjord på hasselnötsskal och den andra på yttersta årsringen av ett träd. De är bägge samstämmiga och kombinerat anger de åldern till 1043-1216 e.Kr.

KONKLUSION OM ID: 129494

Trävirket härstammar till största delen från träd som

Figur 12.4. a/ Flygfoto över Gunnarsröd myr, foto mot norr. Foto: Jernbaneverket. b/ Översikt över myren från Gunnarsröd 4 mot öster, från 2013 då skogen avverkats och anläggningsarbetena påbörjats.

Figure 12.4. a) aerial view of the marshland at Gunnarsröd, photo facing north, b) View of the marshland facing east.

växt på platsen. Förmodligen har de dött under en period då det stått vatten här. Det har också avverkats en eller flera granar under tidig medeltid.

Det påträffades huggflis från hugg med metallyxa, i flera av de andra schakten som grävdes på myren. Inga av dessa har daterats.

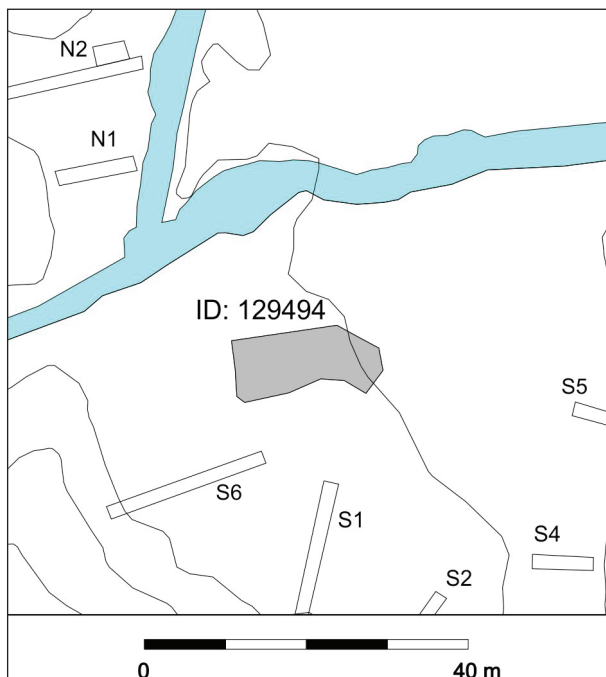
Det finns spår av mänsklig aktivitet i närheten av myren under sen vikingatid/tidig medeltid,

framförallt ett urnespänne som påträffats vid Gunnarsröd 6 (Carrasco et al., kap. 13, denna volym). Intressant är att det finns stora mängder sand och grus ovanpå trävirket. Det beror på erosion högre upp i terrängen efter 1200-tal. Det kan vara röjningar för jordbruk. Det finns inga tecken på jordbruk i pollendiagrammet, men det yngsta provet i detta är dock från vikingatid så det kan ha skett en uppodling senare.

PÅ JAKT EFTER STENÅLDER I MYREN

Metodiken för att leta spår av stenåldersbosättning i myren, bygger på Per Perssons tidigare erfarenhet av undersökningar under liknande omständigheter. För att lokalisera överlagrade fyndförande lager är den enda möjligheten att gräva djupa schakt med grävmaskin. Då kommer det upp många kubikmeter med jord och det finns ingen möjlighet att leta efter små flintor i dessa jordmassor. Det man istället kan inrikta sig på är att försöka få syn på träkol, som syns tydligt när maskinens skopa hyvlar av jordlagren. Det är inte alltid träkol härstammar från bosättningar, men omvänt, finns det (ofta/alltid) träkol i lager där det också finns fynd av flinta och annat som tyder på stenåldersbosättning. Skörbränd sten är också en fyndkategori som det är lätt att få syn på vid djupschaktning med maskin. Finner man lager med mycket träkol eller skörbränd sten kan man gå vidare med att sälla massor från dessa lager.

Undersökningarna Gunnarsröds myr gjordes i flera omgångar under juni till september 2011. I första omgången grävdes tre schakt i anslutning till tre områden med fynd från provsticken som tydde på att det legat stenåldersboplatser invid lagunen. Dessa tre schakt fick senare beteckningarna S1, S3

Figur 12.5. Den ytavbanade ytan som undersöktes vid ID: 129494, i relation till de andra schakten och till bäcken. Karta: Per Persson.

Figure 12.5. Part of the site that was de-turfed, seen in relation with the excavated trenches.

Figur 12.6. a/ Den avbanade ytan vid ID: 129494. Foto mot väst. Tack vare diket och länspunkt kunde marken undersökas. En del liggande träd har rensats fram. I förgrunden ligger en hög med grenar. b/ Grenar som huggits av med metallyxa.

Figure 12.6. a/ The de-turfed area at the marshland. b/ Branches of spruce cut by a metal axe.

och N4, se figur 12.2. Förhoppningen var att finna någon form av överlagrat kulturlager som anslöt till de förmodade boplatstorna högre upp i terrängen.

I schakt S3 som ansluter till Gunnarsrød 5, var lagerföljden typisk för en landhöjningssekvens (regression), i botten "blålera" som avlagrats på stort djup ute i havet, över detta successivt allt grövre sediment, figur 12.8a. Överst var det samma grus som det var uppe på boplatstytan. Det fanns en del träkol i övre delen av sekvensen. Det fanns inga lager med stort organiskt innehåll.

S3 var det första schaktet som grävdes. Det påträffades många täckdiken i detta, men än fler påträffades när nästa schakt, S1, grävdes. De yngsta täckdikena var plastslangar från slutet av 1900-talet. Det fanns också flera diken med tegelrör. Större uppmärksamhet blev det dock kring två andra typer av diken. De bestod av trädstammar och grenar som lagts i grävda rännor i marken antingen bara detta eller i kombination med stenar. Speciellt diken utan sten framstod som ålderdomliga och en möjlighet var att de härstammade från medeltid. Dikena låg genomgående i mineraljord. De låg 0,5 m under markytan. Några dm under diken vidtog

ett ca. 0,7 m tjockt torvlager med mycket organiskt material. Det ingick mycket trävirke, både rester av grenar, rötter etc.

I schaktet N4 utanför stenålderslokalen Gunnarsrød 4, var lagerföljden i princip den samma, men lagren var tunnare. Lagren med torv var här i högre grad varvade med lager med huvudsakligen minerogent material.

I schaktet S1 togs fyra prov för C14-datering (dateringarna från S1 presenteras närmare i volym 3 i denna serie). I korthet visade sig diken vara yngre än väntat. Det som bestod enbart av trädstammar och grenar, var ca 100 år gammalt, medan det som även hade stenfyllning, var anlagt efter 1945 (hög C14-halt till följd av atombomber). De två dateringarna från torvlagret angav däremot en ålder av ca. 5500 f.Kr., vilket motsvarar en tid kort efter det att havet lämnat området. Det finns en pasströskel på 43,0 m ö.h., ut mot det som en gång varit hav. Under torvlagret fanns det ett lerblandat gyttjelager som nedöver övergick i lera.

Utifrån dessa erfarenheter grävdes ytterligare schakt runt området, totalt blev det 27 st. Myr med torvlager finns bara i västra delen av bassängen, det

Rute/kontekst	Datert materiale	BP (ukalibrert)	e.Kr.(kalibrert) 2 sigma	Lab. Ref.
Registrering	tre, ubestemt art	880±40	1035-1225 e.Kr.	Beta-287245
Registrering	hasselnøtteskall	900±40	1034-1215 e.Kr.	Beta-263273

Figur 12.7. C14-dateringar från ID: 129494.

Figure 12.7. Radiocarbon dates from the de-turfed area at the site.

Figur 12.8. a/ Profil från schakt S3 precis utanför Gunnarsröd 5. Här fanns inga lager med stort inslag av organiskt material. Foto mot norr. Foto: Joakim Åkerström. b/ Schakt S6, här ligger ett tjockt lager med grus och småsten ovanpå torv och siltlager. Foto mot öst. Foto: Per Persson. c/ Schakt S1 under visning på öppen dag. Foto: Tim Schröder. d/ provtagning i schakt S1. Sedimentpelaren, till höger om spåden, är 1,35 m lång. Foto mot norr. Foto: Per Persson.

Figure 12.8. Work in progress. The investigation of the profiles are presented in volume 3, this series.

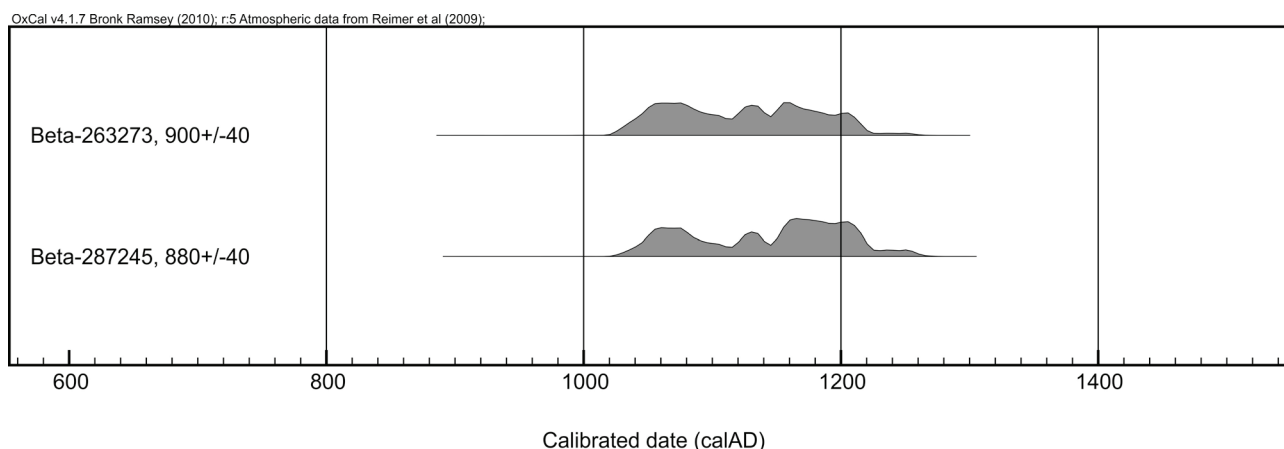
motsvarar området där markytan är lägre än 44,2 m ö.h., se figur 12.2. Myren ligger alltid under stora mängder massor av minerogent material. Massorna har kommit dels från nordöstra hörnet och dels mitt på östsidan, detta är där de två bäckarna rinner idag. Det var ytterst lite träkol i schakten, speciellt gäller det för de djupare lagren. I de få fallen där träkol förekom, sållades en del av jorden men inget påträffades som kan tolkas som tecken på mänsklig aktivitet. Det påträffades inte någon skörbränd sten i schakten.

Det är en mycket liten andel av områdets yta som är undersökt. Området är totalt ca 16 000 m² och arealen på schakten är bara ca. 400 m² vilket är 2,5 %. Det finns en möjlighet att det fortfarande ligger spår av stenåldersbosättning som undgått upptäckt.

NATURVETENSKAPLIGA UNDERSÖKNINGAR

I schaktet S1 gjordes fyra C14-dateringar under de pågående fältarbetena. Sedimenten var här ca. 2 meter tjocka och de hade mycket organiskt material bevarat. Därför togs det mot slutet av säsongen ut en 1,37 m lång sedimentpelare (sediment-monolitt) i detta schakt, figur 12.8d. Detta prov har undersökts närmare av Rolf Sørensen, Helge I. Høeg och Veronika Gälman (band 3 i denna serie). Dessutom har ett jordprov från sedimentpelaren undersökts av Annine S. A. Moltsen (band 3 i denna serie).

I ett par av schakten påträffades skal. Detta gäller framförallt schakt N1. Det var huvudsakligen ostron. Många av skalerna var stängda och djuren har dött på platsen. Inget tydde på att det var måltidsrester från en stenåldersboplats. Förutom ostron (*Ostrea edulis*) ingick blåmussla (blåsjell, *Mytilus*

Figur 12.9. OxCal-kalibrering av de två C14-dateringarna från ID: 129494.

Figure 12.9. OxCal diagram showing the calibrated radiocarbon dates.

edulis), vanlig strandsnigel (*Littorina littorea*) och några andra arter av sniglar (*L. saxatilis*, *L. obtusata* och *Hinia Incrassata*) samt två arter av hjärtmusslor (*Cerastoderma lamarcki* och *Parvicardium ovale*) (bestämningar: Leif Jonsson).

Ett ostronskal C14-daterades. Det ger en datering som otvivelaktigt härrör från den tid då det var saltvatten på platsen. Dessvärre är det en marin reservoareffekt på dateringen vilket, tillsammans med att man inte säkert kan bestämma djupet på vattnet vid den tid då ostronen levde på platsen, betyder att dateringen blir osäker. Därför var det av stort värde att det i schaktet N7 framkom furukottar (kongler) i leran. En stycke jord med en kotte togs tillvara. Jorden undersöktes av Veronika Gälman, som med diatoméanalys kunde konstatera att kotten låg i ett marint lager. Detta gav därför ett unikt tillfälle att få en säker C14-datering av ett marint lager. Dateringen av kotten anger en ålder som är ca. 600 år senare än den av ostronskalet. Denna tillsammans med de äldsta dateringarna från sötvattensedimenten i botten av schakt S1, ger en mycket fin datering av strandlinjen vid 43 m ö.h. till mellan 6000 och 5600 f.Kr. med en period med brackvatten på ca. 250 år. Denna datering är en viktig punkt i den nya strandlinjekurva som är ett av resultaten av vårt projekt.

Högre upp i sedimentpelaren markerar siltlager perioder med översvämningar (flom). Det finns belägg för minst 7 och kanske så många som 15, sådana tillfällen med översvämning under ca. 5500 år med en början ca. 5500 f.Kr.

Pollenanalysen visar att det har stått vatten i bassäng, med sjön helt isolerad från havet och fram till översta provet som analyserats, dvs. fram till

vikingatid. Det varit en liten insjö (vann) eller tjärn.

Pollenanalysen visar att det växt mycket al (or) runt sjön i alla perioder. Makroprover (bestämnda av Helge I. Høeg) visar dock en stor dominans för furu i alla lager, det beror förmodligen på att ved av furu bevaras bättre än al.

Det är ett stort inslag av kolpartiklar i lagren från den tid då bassängen isolerades från havet. De kan komma från boplatser i närheten. Det är också en topp i översta delen av sedimentpelaren som kan bero på röjningar i slutet av järnålder. Det finns inga tecken på jordbruk i närheten av insjön.

Ett prov från sedimentpelaren som dateras till ca. 5500 f.Kr., blev undersökt närmare vad gäller förekomsten av makrofossil (Moltsen, band 3 i denna serie). Det påvisade en mängd arter varav många är sådana som kan ha använts som mat. Speciellt notabelt är smultron (markjordbær) och några ben från ål. Smultron kan inte påvisas med pollenanalys eftersom de ingår i den stora gruppen rosenväxter (*Rosaceae*). Bägge fynden kan vara Norges äldsta i sitt slag.

Av eventuellt kulturbetingade element påträffades i makrofossilprovet lite träkol, några förkolnande småkvistar och lite bränd lera. Det kan komma från boplatser som legat i närheten ca. 5500 f.Kr.

THE MARSH AT GUNNARSRØD – TRACES OF MEDIEVAL ACTIVITY

The marshland at Gunnarsrød is drained and has been used for agriculture. It is a relatively flat area of 100 x 180 meters. There has been a lot of sedimentation of mineral soil coming with streams

from the north and the east, resulting in a slightly higher surface in the eastern part of the marsh (fig. 12.2).

During the survey carried out for the new railway, there was found an area with remains from wood chopping in the drained marsh. It was radiocarbon dated to about AD 1125. An area around this find spot was uncovered by a digging machine, but only a few more traces of wood chopping were found (fig. 12.6).

There were Stone Age sites around the marshland (fig. 12.3). This in combination with the hope

of finding a layer with well-preserved organic remains led to 26 trial trenches being dug with a digging machine around the marsh. A typical stratigraphy in these was; a top layer with low content of organic material and a deeper layer of gyttja. It was about 2 meters from the surface to the bottom of the gyttja layer (fig. 12.8b–c). Below the gyttja, there was marine clay. No traces of Stone Age cultural remains were found in any of the trenches. Valuable information about land upheaval and natural history were however collected (see articles on these topics, volume 3 in this series).